

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevních dějin a patristiky

Bakalářská práce

Z DĚJIN ŽIDOVSKÉ KOMUNITY
V SEVEROZÁPADNÍCH ČECHÁCH

Vedoucí práce: PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

Autor práce: Jiří Nebeský

Studijní obor: Humanistika (prezenční forma studia)

Ročník: 3.

2008

Prohlašuji, že svoji bakalářskou jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

15. dubna 2008

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Petru Hlaváčkovi, Ph.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 ŽIDÉ V ČECHÁCH A NA MORAVĚ	7
1.1 Počátky židovského osídlení českých zemí	7
1.2 Vývoj ve 14. – 16. století	8
1.3 „Zlatá doba“ českého židovstva	10
1.4 Josefínské reformy	13
1.5 Rok 1848 a zrovnoprávnění Židů	14
1.6 Antisemitismus v 19. století; tzv. hilsneriáda	15
1.7 Vývoj do roku 1938	17
1.8 Druhá světová válka; Terezín	18
1.9 Vývoj po druhé světové válce	19
2 ŽIDÉ V SEVEROZÁPADNÍCH ČECHÁCH	21
2.1 Židovské obce v severozápadních Čechách	22
2.2 Židé v Teplicích	25
2.3 Židé v Chebu	29
3 ŽIDÉ V KADANI	34
ZÁVĚR	40
Seznam literatury	42
Seznam příloh	44
Přílohy	45

ÚVOD

Židé tvořili a tvoří neodmyslitelnou část obyvatelstva Evropy, a tedy i českých zemí. Mne téma judaismu vždy zajímalo a ve své práci jsem se rozhodl spojit historii Židů se svým patriotismem a představit židovské osídlení kadaňské oblasti. Pro bakalářskou práci je toto téma ale příliš úzké, a tak se nejprve pokouším podat stručnou historii Židů v českých zemích, přičemž se vážněji zabývám dvěma nejdůležitějšími místy v novodobých českých dějinách, týkajících se antisemitismu, a to případu polenské vraždy a procesu s Leopoldem Hilsnerem, a poté Terezínem, jako symbolem nacistických zločinů na našem území. V další části se věnuji oblasti severozápadních Čech. Nejprve velmi stručně představuji některá místa, ve kterých existovaly, nebo dodnes existují židovské náboženské obce. Chci tím hlavně ukázat, jak bohaté bylo židovské osídlení v oblasti severozápadních Čech. Poté se snažím představit dvě obce, ve kterých tvořili Židé důležitou součást obyvatelstva, a tato města se tak stala středisky židovského života v oblasti. Jsou to Teplice a Cheb, přičemž v Teplicích byla činnost židovské komunity obnovena i po druhé světové válce, zatímco v Chebu bohužel nikoli. V poslední části už se zabývám Židy v samotné Kadani.

S tím, jak se zužoval okruh mého zájmu, snižoval se počet dostupných pramenů a publikací k danému tématu. Ke stručné historii Židů v českých zemích jsem vycházel převážně z knihy Tomáše Pěkného *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Autor zde poměrně důkladně mapuje dějiny židovského národa na našem území, od jejich příchodu až do konce 19. století. Osudy Židů ve 20. století jsou pak už dostatečně zpracovány, ale předchozím obdobím se souhrnně zabývá patrně pouze Pěkný. I dva důležité problémy, kterým se věnuji, totiž „hilsneriáda“ a Terezín, jsou v literatuře dostatečně zpracovány. Podklady pro druhou část své práce jsem čerpal především z knihy Jitky Chmelíkové *Osudy chebských Židů*, dále pak z publikace Kateřiny Čapkové *Češi, Němci, Židé?* a z několika příspěvků ve sborníku *Náboženské dějiny severních Čech*. Informace ke stručné historii Židů ve vybraných obcích jsem čerpal z knihy Jiřího Fiedlera *Židovské památky Čech a Moravy*, která je, myslím si, jedinou publikací mapující méně známé židovské památky a obce. Při psaní poslední části práce jsem pak vycházel hlavně

z historických pramenů a několika článků dr. Hlaváčka, historika a kadaňského rodáka.

I přes četná bezpráví, která na nich byla páchána, tvořili židé v oblastech, ve kterých žili, vždy nedílnou součást obyvatelstva. Bylo jim spíláno, byli vyháněni, pronásledováni, nenáviděni. Přesto jsou stále mezi námi. Jsou to totiž lidé, ve kterých dějiny vypěstovaly houževnatost a trpělivost.

„Být Židem znamená být připraven trpět.“

midraš

1 ŽIDÉ V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

1.1 Počátky osídlení českých zemí

Počátek přítomnosti Židů na našem území se klade již do římské doby, kdy tudy s obchodními karavanami procházeli i židovští kupci. Písemné doklady však existují až od 10. století – tzv. Raffelstettenský (podle městečka Raffelstetten nedaleko Lince v Rakousku) celní a plavební řád krále Ludvíka IV., zvaného Dítě, z let 903 - 906 dokládá obchodní aktivity židovských kupců na Moravě a zpráva cestovatele a diplomata Ibrahima Ibn Jakuba z doby kolem roku 965 hovoří o obchodních kontaktech v Praze. Další zprávy nacházíme v českých literárních pramenech (např. Kosmova kronika), které se zmiňují o určitém druhu osídlení ve formě kupeckých osad v období 11. – 13. století na územích Prahy, Brna a jiných obchodních a správních center. V Čechách obchodovali Židé hlavně s přírodními produkty (kožešiny, vlna, obilniny, vosk, slad), sukmem, kovy, ale také s dobytkem, koňmi a otroky. Dováželi hedvábí a jiné drahé látky, šperky, zbraně, sůl, víno a orientální koření. Sloužili jako vysocí úředníci u dvora (např. Jakub Apella byl správním úředníkem Vladislava II.). V Čechách se do roku 1238 předpokládá existence židovského osídlení kromě Prahy také v Litoměřicích, Příbrami a možná Kopistech, do roku 1348 pak je pravděpodobná přítomnost Židů v Plzni, Kolinci, Klatovech, Domažlicích, Kynžvartu, Stráži, Chebu, Kadani, Žatci, Lounech, Ústěku, Nymburce, Kouřimi, Čáslavi, Kolíně, Vysokém Mýtě, Havlíčkově Brodě, Jindřichově Hradci, Českém Krumlově a Českých Budějovicích (Pěkný, 1993). Na Moravě měla vedle Olomouce a Brna brzy na svou dobu poměrně početné židovské obce i další moravská města: Jihlava, Znojmo, Uherské Hradiště a možná Uničov. Do roku 1238 byly židovské rodiny na Moravě usídleny také v Prostějově, Podivíně, Třebíči, možná v Mikulově, Ivančicích a Boskovicích. Na počátku 14. století máme přímé zprávy o židovské přítomnosti v některých dalších obcích: ve Slavkově, Třešti, Kroměříži, Mohelnici a Svitavách. Do roku 1348 jsou zprávy o přítomnosti Židů v Jemnici, Pohořelicích, Moravských Budějovicích a v Uherském Brodě. Nejstarší hmotné památky na toto období existence židovských

osad představují dochované náhrobní kameny ze židovských hřbitovů v Chebu (13. století), Znojmě a Praze (14. století); v Praze pak hlavně gotická Staronová synagoga, jejíž hlavní budova byla postavena v 70. letech 13. století. Důležitým písemným pramenem pocházejícím přímo ze židovských obcí jsou staročeské glosy obsažené v hebrejských spisech učenců ze 13. století (Izák ben Moše Or Zarua, Abraham ben Azriel). Tyto glosy svědčí o skutečnosti, že židovské osídlení bylo v té době v Praze již stabilní a běžným komunikačním prostředkem jeho příslušníků byla čeština.¹

Po právní stránce určovala postavení Židů v českých zemích královská privilegia. Již nejstarší z nich, privilegium Statuta Judaeorum Přemysla Otakara II. z roku 1254, označuje Židy za „servi camerae regiae“². Podle Statutu měl být útok proti Židům a židovskému majetku nadále chápán jako útok proti královské komoře. Statuta tedy uzákonila zásadu, podle níž byli křesťané a Židé před soudem v podstatě rovnoprávní. V pozadí těchto úprav byl ovšem panovníkův zájem na pravidelném příjmu ze židovských obcí.³

1.2 Vývoj ve 14. – 16. století

Privilegium Přemysla Otakara II. se stalo základní normou postavení Židů v Čechách a na Moravě a bylo, s mírnými úpravami, respektováno a potvrzováno i budoucími českými panovníky, kteří měli v židovském obyvatelstvu stálý zdroj přímých příjmů, nebo tzv. židovský regál pronajímali či zastavovali českým a moravským stavům. Toto specifické právní a sociální postavení Židů se však často stávalo zdrojem antisemitismu⁴, pramenícího jak z náboženské intolerance (antijudaismus⁵), tak z důvodů ekonomické konkurence, především v souvislosti s růstem měst a jejich ekonomiky. Tyto nenávistné tendence vyústily někdy

¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. s. 13-19

² servi camerae regiae – služebníci královské komory; statuta, která měli Židé ve středověku v řadě evropských států - byli pokládáni za majetek královské komory, panovník za ně tudíž měl zodpovědnost a za to od nich žádal pravidelné daně i finanční výpomoc v pohnuté době, např. v období válek.

³ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. s. 20-26

⁴ antisemitismus – intolerance vůči židovskému národu

⁵ antijudaismus – intolerance vůči židovskému náboženství. Ve středověku a raném novověku často splýval s antisemitismem ve všeobecnou nenávist vůči všemu židovskému.

v krvavé pogromy⁶ (největší protižidovský pogrom se udál o Velikonocích roku 1389 v Praze pod záminkou znesvěcení hostie), ve většině případů pak znamenaly vypovězení Židů z měst, která v souvislosti s úpadkem královské moci získávala židovský regál do své správy. V průběhu 15. – 16. století dosáhly stavy vypovězení Židů ze všech královských měst Čech a Moravy s výjimkou Prahy a Kolína. Vypovězením z královských měst se však posílilo a rozšířilo usazování Židů na vrchnostenských statcích, které se do té doby rozvíjelo jen velmi pomalu a spoře. Značný podnět k dotvoření venkovského osídlení Židů v Čechách dalo krátkodobé vypovězení z Prahy v 16. století (edikty Ferdinanda I. v letech 1541 a 1557) a vypovězení Židů z Čech v letech 1742 – 1744 za panování Marie Terezie. Ačkoli v žádném z těchto případů nedošlo k úplnému odchodu Židů a všechny edikty byly po krátké době zrušeny, přispěly tyto události k usazení velké části židovského obyvatelstva ve venkovských obcích, s podporou šlechty, která využívala obchodní, zprostředkovatelské a finanční schopnosti Židů při vlastním zemědělském a průmyslovém podnikání. V tomto ohledu se situace Židů v Čechách lišila od jejich postavení na Moravě, kde k židovskému osídlení panských statků a vytváření menších židovských obcí docházelo již dříve vzhledem k menší centralizaci panovnické moci.⁷

V Čechách náležela vůdčí pozice vždy pražské židovské obci, která byla nejpočetnější, po hospodářské stránce nejrozvinutější a zároveň organizačně nejpevnější. Měla tradičně silnou vnitřní samosprávu v čele s primasem a reprezentací, která ji zastupovala ve styku s městskými orgány a zemskou správou. Její rabín byl zároveň vrchním zemským rabínem v Čechách. Malé venkovské komunity byly proto stále pod vlivem pražské židovské obce jako administrativního i duchovního a kulturního centra. K určité změně této situace došlo až ve 2. polovině 17. století, kdy se v Čechách vytvořila samostatná organizace venkovského židovstva (tzv. Landesjudenschaft).⁸

⁶ pogrom – z ruského „gromit“ – „pustošit“, „drtit“. Pogromy byly rasové nepokoje zaměřené proti Židům, ke kterým docházelo často s vládní podporou většinou v Rusku a východní Evropě.

⁷ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. s. 28-37

⁸ PAŘÍK, Arno. *Úvod do historie Židů v Čechách a Moravě*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. s. 24

Na Moravě se obdobná zemská organizace židovského obyvatelstva vytvořila již v průběhu 16. století a její představenstvo plnilo stejnou zastupitelskou a organizační funkci jako pražská reprezentace. Vzhledem k větší samostatnosti jednotlivých obcí však nedošlo ke konstituování jednoho organizačního a administrativního centra, ale jednotlivé obce delegovaly své zástupce na celozemská shromáždění, konaná střídavě v různých místech. Funkci duchovního centra plnil jihomoravský Mikulov, který byl od poloviny 16. století sídlem moravského zemského rabína. V této funkci působila řada významných osobností židovské kultury, mezi nimi též dva pozdější vrchní pražští rabíni Jehuda Liwa ben Becalel (1512 – 1609) a David Oppenheim (1664 – 1736).⁹

Význam pražské židovské obce jako privilegovaného administrativního a organizačního centra vedl jednoznačně k tomu, že se Praha, hlavní město Českého království, stala významným českým a evropským centrem židovské kultury. V průběhu staletí zde našla domov řada uznávaných učenců, kteří byli voleni do úřadu vrchního rabína a za učitele talmudické školy, od počátku 16. století zde působily významné židovské knihtiskárny, produkující knihy všech žánrů hebrejské literatury.¹⁰

1.3 „Zlatá doba“ českého židovstva

Po smrti Ferdinanda I. v roce 1564 začalo pro pražskou židovskou obec období postupného hospodářského i kulturního rozmachu. Maxmilián II. potvrdil roku 1567 židovská privilegia a vydal majestát, kterým Židům zajistil, že nebudou omezováni ve své obchodní a výrobní činnosti a již nikdy nebudou z Prahy vypovězeni. Za Rudolfa II. získali pražští Židé opět svoji nezávislost i bohatství. Hned v prvním roce své vlády, roku 1576, potvrdil Rudolf II. privilegia udělená obci jeho předchůdci. Roku 1585 potvrdil nařízení, podle něhož soudní pře mezi křesťany a Židy směl vyřizovat výhradně královský soud, a v roce 1599 osvobodil pražské Židy ode všech cel a mýt v pražských městech. Rozvoj obchodu,

⁹ PAŘÍK, Arno. *Úvod do historie Židů v Čechách a Moravě*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. s. 24-26

¹⁰ PUTÍK, Alexandr, et al. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Židovské muzeum v Praze, 1999. s. 21-23

peněžnictví a řemesel měl za následek nebyvalé uvolnění života v ghettu, takže do konce 16. století počet jeho obyvatel několikanásobně vzrostl. Vláda Maxmiliána II. a Rudolfa II. tak byla pro české a moravské Židy „zlatým věkem“. Tolerantní atmosféra Rudolfova císařského dvora vznikla snad i z potřeby povznést se nad katolicko-protestantský konflikt, který ve střední Evropě trval přes půl století. Ať byly Rudolfovy motivy jakékoli, vytvořil pro Židy v Čechách a na Moravě velice příznivé politické, ekonomické i kulturní podmínky. Znamenalo to celkový rozvoj pražského ghetta, včetně rozsáhlé stavební činnosti primase Mordechaje Maisela a dalších představitelů nejmajetnějších vrstev. Poměrný klid a tolerance zároveň umožnily volnější kontakty s představiteli renesanční vědy a kultury v okruhu pražského císařského dvora, čímž se rozšiřoval a prohluboval duchovní obzor židovských učenců. Nesporně největší postavou tohoto období byl Jehuda Liwa ben Becalel, známý také jako rabi Löw, který po boku Mordechaje Maisela, primase a dvorního Žida Rudolfa II., vešel též do pražských pověstí, zejména díky starobylé pověsti o umělé bytosti – Golemovi, kterou rabi Löw oživoval pomocí tajného božího jména (hebr. „šem“).¹¹

Myšlenkový význam Jehudy Liwa ben Becalela, který je autorem mnoha hebrejských spisů, spočívá v náboženské filosofii, etice a pedagogice. Pozoruhodná je také idea, zdůrazňující právo každého národa na svobodu:

„A ještě je třeba říci, že podle pořádku existujícího není vhodné, aby byl národ podroben jinému národu, aby tento jej podmanil, neboť Bůh stvořil každý národ pro sebe sama... Neboť podrobení národa národem neodpovídá pořádku existujících věcí, jehož je třeba. Neboť je třeba, aby každý národ byl svobodný ...“¹²

V Praze prožil svá poslední léta také Josef Šelomo Delmedigo (1591 – 1655), filosof, matematik, fyzik, astronom a lékař, žák Galilea Galiei. Lékařské povolání patřilo k oborům, jimž se Židé tradičně věnovali, ačkoli – až na výjimky – směli praxi vykonávat jen v židovských obcích. Po smrti Delmediga působili

¹¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. s. 60-70

¹² SADEK, Vladimír, FRANKOVÁ, Anita, ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s. 44

v Praze jeho žáci, mezi nimi i autor praktické lékařské příručky Jissachar Bar Teller (zemřel 1687).¹³

Porážka českého stavovského povstání a počátky třicetileté války nepřinesly Židům v českém království nijak výrazné zhoršení jejich situace. Roku 1623 a 1627 rozšířil Ferdinand II. stávající práva, takže se vztahovala na veškeré druhy zboží a dávala právo účastnit se pravidelných týdenních a výročních trhů se stejnými poplatky jako měli ostatní obchodníci. To samozřejmě vyvolávalo nelibost u ostatních prodejců. Stížnosti pražských cechů a obchodníků proti židovské konkurenci, která se hojně během války rozvinula, zůstávaly do Vestfálského míru zpravidla nevyslyšeny. Teprve po roce 1648 začal i dvůr pohlížet na židovskou ekonomickou moc jako na vážnou překážku křesťanského podnikání v Praze a systematicky se pokoušel omezit její růst.¹⁴

Navzdory všem privilegiím a ochraně panovníka se Židům v českých zemích nepodařilo vyhnout xenofobii, která společností hýbala. Těsné spojení s korunou, zrozené z nezbytnosti a ze státního zájmu za války, se nyní chýlilo ke konci, protože Josef I. a Karel VI. měli jiné starosti: říše válčila s Turky, kteří ohrožovali samotnou Vídeň. Na rozdíl od svých předchůdců dospěli k názoru, že přítomnost Židů v monarchii je spíše nevýhodou, narušující náboženskou a konfesní uniformitu českých a rakouských zemí.¹⁵

Císař Karel VI. chtěl zredukovat židovské obyvatelstvo v českých zemích, omezit ekonomický vliv a účinně separovat židovské čtvrti od Starého Města. Proto roku 1726 a 1727 vydal tzv. familiantské zákony, jimiž omezil počet Židů v Čechách a na Moravě. Součástí těchto zákonů byl „*numerus clausus*“, tj. nepřekročitelná hranice počtu židovských rodin. Právo sídlit v Čechách tak mělo 8 541 rodin a na Moravě 5 106 rodin. Toto právo pobytu v zemi a státní příslušnost (inkolát) získali pouze Židé toho času ženatí nebo ovdovělí a obdaření potomstvem, považovaní za otce rodin. Po smrti otce přecházelo číslo inkolátu na

¹³ SADEK, Vladimír, FRANKOVÁ, Anita, ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s. 61

¹⁴ PAŘÍK, Arno. *Úvod do historie Židů v Čechách a Moravě*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. s. 20

¹⁵ PUTÍK, Alexandr, et al. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Židovské muzeum v Praze, 1999. s. 23-26

nejstaršího syna, který se jako jediný ze synů směl oženit; ostatní mužští potomci, pokud chtěli založit rodinu, museli odejít ze země a byli pokládáni za cizince. Rodiny, které měly jen dcery, byly považovány za vymřelé a dívky se směly vdávat jenom do ciziny. Tyto zákony zůstaly v platnosti až do revolučního roku 1848, avšak růstu židovského obyvatelstva v českých zemích zcela nezabránilo. Stát v 18. století byl totiž poměrně slabý a jeho donucovací moc byla omezená.¹⁶

1.4 Josefinské reformy

Postavení Židů se zlepšilo teprve za vlády Josefa II., který uskutečnil řadu reforem odstraňujících dosavadní protižidovská nařízení a omezení. Židé však i nadále podléhali zvláštní židovské dani a zákonům. V letech 1781 (pro Čechy) a 1782 (pro Moravu) byl vydán toleranční patent, na jehož základě došlo k zásadní změně v postavení Židů. Oficiální vyhlášení náboženské tolerance jim otevřelo nové možnosti duchovního a kulturního rozvoje a zahájilo též jejich volnější podnikání v průmyslu, zemědělství i různých odvětvích uměleckého řemesla. Dokonalé zpřístupnění těchto oborů však Židům přineslo až občanské zrovnoprávnění v 19. století, neboť i po vydání tolerančního patentu zůstávala v platnosti některá administrativní opatření, zaměřená na omezení počtu Židů a jejich aktivit. Josef II. nezbavil své židovské poddané tíživé povinnosti toleranční daně za pobyt v zemi. V platnosti ponechal také familiantský zákon a na změnu nepomýšleli ani jeho nástupci. V následujících ediktech pak byla zrušena právní autonomie židovské obce v občanských a trestních záležitostech (1784). Nařízení z roku 1786 stanovilo, že Židé mohou obdržet povolení k sňatku pouze tehdy, prokážou-li obě strany, že chodily do normální (obecné) školy. Následující rok vyšel zákon o povinnosti přijímat německá křestní jména i příjmení. Od roku 1788 museli Židé povinně sloužit v rakouské armádě a v roce 1797 - podle zákona, který nebyl nikdy zcela uveden v platnost - vznesl stát požadavek, že se všichni rabíni i kantoři, jmenovaní židovskou obcí, musí prokázat absolutoriem z filosofie na některé ze zemských univerzit. Císař František II. pak v Systemálním

¹⁶ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. s. 60-70

židovském patentu nepatrně zvýšil numerus clausus – v Čechách jen o 59 na 8 600 a na Moravě o necelých 300 na 5 400.¹⁷

Daleko větší význam měl toleranční patent pro rozvoj kultury a širšího vzdělání v židovských pospolitostech. V souladu s josefínskými zásadami jednotného a státem řízeného školství se v židovských obcích mohly zakládat normální židovské školy s výukou standartních předmětů (matematika, zeměpis, etika, německý jazyk), event. v obcích s malým počtem židovských obyvatel bylo možno posílat děti do křesťanské školy. Zároveň se Židům otevřely pro ně dosud nepřístupné univerzity a jiné instituce vyššího vzdělávání.¹⁸

S působením normálních škol souviselo rychlé šíření myšlenek židovského osvícenství – *haskaly*¹⁹ – v Čechách a na Moravě. Hlavní role opět náležela Praze, kde byla Hlavní židovská škola založena již v roce 1783 a kde jako učitelé a podporovatelé moderních směrů výchovy působili hlavní představitelé *haskaly* v našich zemích. *Haskala* – stejně jako v ostatních evropských státech – zde musela osvědčit sílu svého učení proti rabínskému konzervativismu, který trval na staleté tradici židovského vzdělání a jehož významným centrem zůstávalo i nadále pražské ghetto. Představitelé těchto konzervativních kruhů u nás nicméně náleželi k předním osobnostem židovské kultury v celé aškenázské oblasti, stejně jako jejich následovníci, kteří spojovali náboženskou tradici s myšlenkami osvícenské vědy.²⁰

1.5 Rok 1848 a zrovnoprávnění Židů

Rok 1848 Židé uvítali. V aktivní účasti na revolučních událostech spatřovali jak prostředek zviditelnění svých problémů, tak následnou možnost emancipace. Židé měli své zástupce v politických orgánech i místních výborech, vstupovali do akademických a občanských legií a účastnili se pouličních bojů. Boj

¹⁷ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. s. 60-70

¹⁸ PAŘÍK, Arno. *Úvod do historie Židů v Čechách a Moravě*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. s. 30-31

¹⁹ *haskala* - směr osvícenství rozšířený mezi židovskými obyvateli Evropy v 18. století. Jeho cílem bylo přetvoření židovského kulturního a náboženského života v duchu moderních idejí, integrace do evropské společnosti a vzrůst míry sekulárního vzdělání a výuky hebrejštiny a židovské historie.

²⁰ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. s. 167-168

za všeobecná občanská práva se ukázal být pro Židy skutečně přínosným, v letech 1848-49 byla zrušena většina omezujících opatření, definitivní zrovnoprávnění jim pak přinesla ústava z roku 1867.²¹

Zakončením židovské emancipace měla být asimilace, tedy splynutí s okolím. V habsburské monarchii ovšem vyvstala otázka, ke kterému národu a kultuře se přidat. V českých zemích to byla zprvu asimilace jazykově a kulturně německá, už z toho důvodu, že na základě josefínských reforem se stala němčina povinným vyučovacím a úředním jazykem. Vyskytli se i spisovatelé jako Moritz Hartmann (1821 – 1872), kteří ve svých dílech projevovali zájem jak o židovskou, tak českou tematiku, ovšem nadále psali německy. Velice častým a vděčným tématem pak byly příběhy z ghett, židovské mýty a pověsti. Německy psané knihy židovských autorů vydávalo Nakladatelství Paschelesovo a Brandeisovo.

S růstem kulturního, politického i ekonomického významu českých zemí se začala rozvíjet i asimilace česká, která byla propagována od 70. let 19. století. První spolek založili v Praze vysokoškolští studenti v roce 1876 – Spolek českých akademiků-Židů. Dalšími významnými spolky pak byly Národní jednota českožidovská a Svaz českých pokrokových židů. Propagátoři české asimilace se hlavně snažili, aby české děti byly posílány do českých škol, do židovské bohoslužby prosazovali místo němčiny češtinu, vydávaly české kalendáře, noviny, modlitby s českým překladem. Z česky píšících autorů můžeme jmenovat Vojtěcha Rakouse (1862 – 1935), svými úvahami přispívali i právníci jako například Edvard Lederer (1859 – 1944), který chápal proces asimilace jako syntézu češství a židovství, která v budoucnu povede ke sbratření všech lidí.²²

1.6 Antisemitismus v 19. století; tzv. hilsneriáda

Procesy asimilace a zrovnoprávnování Židů neměly u ostatního obyvatelstva vždy kladný ohlas. S rostoucí židovskou angažovaností ve veřejném životě byli tak říkajíc „více na očích“, k tomu se přidaly tradiční předsudky ve

²¹ PAŘÍK, Arno. *Úvod do historie Židů v Čechách a Moravě*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. s. 32-35

²² PAŘÍK, Arno. *Úvod do historie Židů v Čechách a Moravě*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. s. 34-35

vztahu k Židům a samozřejmě také strach z židovské konkurence. Svoji roli sehrál i národnostní prvek. S ohledem na německou asimilaci židovského obyvatelstva zaujímaly české lidové vrstvy často odmítavý postoj k židovskému podnikání jako k podnikání německému. Už roku 1844 přerostly bouře textilních dělníků v protižidovské demonstrace. Koncem století došlo v Čechách k opětovnému oživení pověry o rituální vraždě, což mělo své hrůzné vyvrcholení v procesu s Leopoldem Hilsnerem v souvislosti s vraždou Anežky Hružové v Polné:²³

Dne 29. března 1899 šla devatenáctiletá Anežka Hružová cestou z Polné okolo lesa Březiny. Byla přepadena a brutálně zavražděna, násilník ukryl její tělo mezi stromy u cesty. Její mrtvola byla nalezena na Bílou sobotu 1. dubna. Brzy poté upadl v Polné a okolí do podezření z vraždy dvaadvacetiletý židovský mladík Leopold Hilsner. Samotná vražda byla záhy označována za nábožensky motivovanou, protikřesťanskou „rituální vraždu“, zfanatizované lidové vrstvy poukazovaly např. na souvislost vraždy s Velikonocemi. Samotný proces začal 12. září 1899 v devět hodin ráno. Po vyjmenování dvaatřiceti svědků a po předložení obžaloby zahájil předseda senátu Ježek soudní řízení výslechem Hilsnera. Při přelíčení v Kutné Hoře se ukázala řada rozporů, nesrovnalostí a konfliktních tvrzení, které by mohly ohlašovat triumf obhajoby. A přesto sklízel obhájce Auředníček v důležitých rozhodnutích soudu jen porážky. Leopold Hilsner byl odsouzen v sobotu 16. září 1899 k trestu smrti. Vyznavači pověři o „rituální vraždě“ jásalí. Hilsnerovo odsouzení považovali za doklad, že jejich žaloby na zločinné praktiky židovských fanatiků mají nyní sankci soudního výroku. Odsouzení Leopolda Hilsnera jako rituálního vraha nezůstalo malou českou aférou. Po Vídni mu rychle věnovala pozornost jiná velká evropská města. Židům, kteří se hlásili k českému jazyku a k české kultuře, připravily úspěchy antisemitské propagandy kolem Dreyfusovy aféry²⁴ a Hilsnerova procesu těžké

²³ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. s. 364-365

²⁴ Dreyfusova aféra - politický skandál, který na konci 19. a na počátku 20. století vážně destabilizoval francouzskou Třetí republiku. Hlavní postavou této aféry byl kapitán Alfred Dreyfus, dělostřelecký důstojník židovského původu, jenž byl kvůli údajné vlastizradě nespravedlivě odsouzen k doživotnímu vězení. Spory ohledně jeho viny (na jeho stranu se postavil i spisovatel Émile Zola) měly dalekosáhlý dopad na francouzskou vnitropolitickou scénu, neboť hluboce polarizovaly celou francouzskou společnost.

zklamání. Stáli před absurdním úkolem očistit se z hříchů, kterých se nedopustili. Na stranu Leopolda Hilsnera, potažmo tedy na stranu českých Židů se postavil mj. i profesor T. G. Masaryk (později se přidali i právníci Nussbaum a Elbogen), který neúnavným dokazováním jeho nevinu přispěl ke znovuoobnovení procesu, ve kterém byl Hilsner odsouzen k doživotnímu žaláři. Hilsner byl nakonec osvobozen aktem císařské milosti a 24. března roku 1918 propuštěn z vězení.²⁵

1.7 Vývoj do roku 1938

V prvním desetiletí 20. století byla německá židovská kultura v českých zemích už na ústupu. Ale mrtvá nebyla. Podstatná část židovských rodičů v Praze, Brně a dalších velkých městech posílala své děti do německých škol a univerzit. Byla to rovněž léta, v nichž se do povědomí odborné i širší veřejnosti, a to nejen u nás, dostal kruh pražských německy píšících židovských spisovatelů. Franz Kafka (1883 - 1924) je dnes snad nejslavnější ze všech pražských Židů. Kafka byl v mnoha ohledech izolovaná jedinečná postava, vzdálená okolnímu světu. Ale v hlubší rovině symbolizuje jeho život procesy, které transformovaly židovský život v Čechách a na Moravě.

V nově vzniklé Československé republice hráli Židé důležitou úlohu (ačkoli podíl židovských obyvatel tvořil asi jen 2,5 procenta všeho obyvatelstva), podíleli se na vládě, hospodářství, vědě, kultuře. Židovská strana získala ve volbách v letech 1929 a 1935 dvě poslanecká křesla v parlamentu a čtyři Židé se stali ministry ve vládě. Roku 1926 navázalo Československo styky s Palestinou a roku 1927 navštívil prezident T. G. Masaryk Jeruzalém a židovské osady v Palestině. Židovské spolky a organizace se těšily naprosté svobodě a vydávaly mnoho časopisů.²⁶

1.8 Druhá světová válka; Terezín

²⁵ ČERNÝ, Bohumil. *Justiční omyl : Hilsneriáda*. Praha : Magnet-Press, 1990. s. 5-120

²⁶ POJAR, Miloš, SOUKUPOVÁ, Blanka, ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*. 1. vyd. Praha : Židovské muzeum v Praze, 2004. s. 9-108

Po mnichovské dohodě muselo Československo na podzim roku 1938 postoupit Německu pohraniční oblasti, tzv. Sudety, v nichž okamžitě vstoupily v platnost rasové norimberské zákony. Židé ze zabraného pohraničí prchali do vnitrozemí okleštěného Česko-Slovenska. O půl roku později bylo ovšem Československo definitivně rozbito vstupem německých vojsk, odtržením Slovenského státu i Podkarpatské Rusi a vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava (15. 3. 1939). Na území protektorátu byly okamžitě zavedeny tzv. norimberské zákony. Židé byli zbavováni majetku, bylo jim bráněno ve výkonu povolání, došlo k omezení jejich volného pohybu a styku s „ostatním“ obyvatelstvem, židovské děti byly vyloučeny ze všech škol a všichni Židé museli být registrováni a označeni žlutou hvězdou s nápisem JUDE (od roku 1941). Náboženský život byl znemožněn, bohoslužby byly zakázány a židovské obce, s výjimkou pražské, byly zrušeny. Jejich majetek byl pak svážen do Prahy, kde byl skladován v synagogách.²⁷

16. října 1941 odjel z Prahy první transport 1000 Židů do ghetta v polské Lodži a v krátkém sledu následovaly další. V první fázi české části „konečného řešení židovské otázky“ totiž mělo být přesunuto několik tisíc českých Židů do koncentračních táborů v Lodži a Minsku, další pak měli být nejprve soustředěni v ghettu na území protektorátu. Za nejvhodnější místo pro tento účel byl označen Terezín. V tomto severočeském městečku, kde před válkou žilo asi 3 500 civilních obyvatel a přibližně stejný počet vojáků, mělo být najednou umístěno 50 až 60 000 židovských vězňů. Za necelý rok počet vězňů tohoto čísla skutečně dosáhl. Do příprav na zřízení ghetta v Terezíně se musela zapojit i Židovská náboženská obec v Praze. Nacisté v jejích řadách záměrně vyvolávali iluze o tom, že ghetto bude samosprávným územím, kde Židé budou moci v klidu žít a pracovat až do konce války. Dne 24. listopadu 1941 dorazila do Sudetských kasáren v Terezíně skupina 342 mladých židovských mužů, příslušníků tzv. komanda výstavby. Jejich úkolem bylo připravit další objekty ve městě pro příjezd následujících transportů, které začaly do vznikajícího

²⁷ PUTÍK, Alexandr, et al. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Židovské muzeum v Praze, 1999. s. 29-31

ghetta proudit od 30. listopadu 1941. Lidé zařazovaní do transportů dostávali obsílky a shromažďovali se na určených místech ve větších českých městech. Předtím museli odevzdat veškerý majetek a ponechat si maximálně 50 kg zavazadel. V několika dnech byly na shromaždištích vyřizovány administrativní záležitosti a poté odjížděly transporty do Terezína. Tam byli jejich příslušníci umisťováni na hromadné ubikace v těch nejprimitivnějších podmínkách. Zpočátku zůstávaly rodiny pohromadě, záhy však došlo k jejich rozdělení a oddělenému ubytování mužů, žen a dětí. To ještě stupňovalo psychický tlak na vězněné. Jen za první měsíc bylo do Terezína deportováno 7 350 Židů z protektorátu. Transporty přijížděly na nádraží v Bohušovicích nad Ohří, vzdálených asi 2,5 kilometru od Terezína. Odtud pokračovaly pěšky. Mnozí ze starých a nemocných vězňů cestu nepřežili. Iluze vězňených, že Terezín bude místem, kde budou moci žít a pracovat až do konce války, vzaly rychle za své. Dne 5. ledna 1942 vyšlo v tzv. denním rozkaze, zveřejňujícím pokyny a nařízení pro vězně, oznámení o nadcházejícím transportu do Rigy. Byl to první z 63 takových transportů, jimiž bylo na východ deportováno více než 60 000 lidí. Z nich se osvobození dožilo asi jen 3100.

1.9 Vývoj po druhé světové válce

Po druhé světové válce se Židé ocitli v rozporuplné situaci. Při návratu zpět do vlasti (mnoho z nich také jako příslušníci československých vojenských jednotek) naráželi na množství problémů spojených s majetkovými restitucemi i s antisemitismem části obyvatelstva. I přes pomoc American Jewish Joint Committee²⁸ se většina židovských obcí potýkala s nemalými finančními problémy, neboť velká část pomoci určené pro začlenění navrátilců do společnosti byla nakonec věnována na pokrytí potřeb zhruba 140 000 uprchlíků z Polska, Maďarska a Rumunska, pro které se Československo stalo tranzitní zemí.²⁹

²⁸²⁸ American Jewish Joint Committee – americká organizace, která organizovala finanční, sociální a lékařskou pomoc pro evropské Židy během obou světových válek, později i během tzv. Studené války

²⁹ PAŘÍK, Arno. *Úvod do historie Židů v Čechách a Moravě*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. s. 35-36

Po válce se mnozí z těch, kteří přežili, vystěhovali do Palestiny, kde byl 14. 5. 1948 založen stát Izrael. Ten byl zpočátku podporován čsl. vládou, a to i poté, co se v únoru 1948 zmocnila vlády v republice komunistická strana se svou totalitní ideologií. Komunistický blok v čele se Sovětským svazem totiž předpokládal, že se Stát Izrael stane jeho součástí. To se nestalo a proto na počátku 50. let prudce zesílily protižidovské tendence, podněcované komunistickou státní mocí, která se na Židy jako příslušníky náboženské skupiny dívala jako na druhořadé občany. Na proces s Rudolfem Slánským³⁰, ve kterém bylo z celkového počtu čtrnácti obžalovaných jedenáct Židů, navazovala v roce 1953 likvidace většiny židovských obcí. Zbylé obce pak přísně podléhaly státnímu dohledu. Částečné uvolnění negativních postojů k židovské náboženské a národnostní menšině přinesla 60. léta 20. století. Židovská tematika, včetně holocaustu, se objevila v publicistice, literatuře i filmu. Židé nakonec dostali i možnost oslavit tisícileté výročí jejich příchodu do českých zemí. Tento kladný přístup přetrvával, především mezi intelektuály a studenty. Ovšem v době normalizace v rámci boje proti sionismu³¹ byli Židé opět vystaveni perzekuci a dohledu komunistické tajné policie - Státní bezpečnosti.³²

Teprve obnovení demokracie v Československu v roce 1989 přineslo zásadní změny: roku 1990 navštívil prezident Václav Havel Jeruzalém, roku 1992 byl vrchním a zemským rabínem jmenován Karol Sidon (hebr. jménem Efraim ben Alexander, nar. 1942). V roce 1997 byla v Praze založena židovská základní škola a gymnázium, vzniklo několik židovských institucí, ať už náboženských či

³⁰ proces s Rudolfem Slánským - tento proces nebyl ve východním bloku ničím ojedinělým. Své politické procesy měli (z iniciativy Sovětského svazu) i v jiných komunistických státech. V Maďarsku byl odsouzen ministr zahraničních věcí Laszlo Rajko, v Bulharsku Trajčo Kostov, v Polsku Wladyslaw Gomulka. Stalin totiž považoval Židy za skupinu, která byla spoluodpovědná za všechno neštěstí Ruska. Krátce po druhé světové válce proto začal bojovat proti Židům a světovému sionismu, který pro něj ztělesňoval nově vzniklý Stát Izrael. Ten odmítl jeho nabídku stát se zastáncem sovětských zájmů na Blízkém východě.

³¹ sionismus - ideový směr. Vznikl v druhé polovině 19. století mezi evropskými Židy. Hlavním cílem jeho představitelů bylo a je přesídlení Židů do Palestiny a vybudování a udržení židovského státu. Název je odvozen od pahorku Sión v Jeruzalémě, kde bibličtí proroci očekávají příchod Hospodina. Za zakladatele je považován rakouský novinář Theodor Herzl (1860 – 1904).

³² PAŘÍK, Arno. *Úvod do historie Židů v Čechách a Moravě*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. s. 35-36

kulturních, židovské obce (v České republice jich je v současnosti deset) pomalu obnovily svou činnost a vznikl fond na odškodnění obětí holocaustu.³³

³³ SADEK, Vladimír, FRANKOVÁ, Anita, ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s. 50-55

2 ŽIDÉ V SEVEROZÁPADNÍCH ČECHÁCH

2.1 Židovské obce v severozápadních Čechách

Oblastí severozápadních Čech mám ve své práci na mysli území dnešního Karlovarského a Ústeckého kraje. Páteří této oblasti jsou Krušné hory, které od středověku tvořili zároveň hraniční hory se sousedním Saskem. Od 13. století tu proto vznikla síť královských měst a severozápadní Čechy byly rychle urbanizovány. Mezi lidmi, kteří přicházeli osidlovat královská města, bylo i mnoho Židů, kteří přicházeli ze Židy přesyceného hlavního města království za lepším podnikáním. Po svém vyhnání z královských měst se Židé usazovali v poddanských městech a na poddanských statcích. Vznikaly tak židovské komunity v městečkách jako jsou Drmoul, Libochovice, Široké Třebčice apod. Teprve v 19. století se Židé navracejí do královských měst a začíná jejich emancipace.

Převážnou část obyvatelstva severozápadních Čech tvořili Němci, přes všechny historické skutečnosti se tu až do roku 1945 mluvilo převážně německy.

Děčín

V Děčíně se Židé usazovali snad už před rokem 1537. Jisté však je, že po tomto datu byli z města vypovězeni. Vracet se začali až v polovině 19. století, r. 1887 byl založen náboženský spolek a o osm let později Židovská náboženská obec Děčín. V devadesátých letech 19. století zde byl také vybudován židovský hřbitov, který sloužil až do druhé světové války, kdy byl nacisty zničen a ostatky odvezeny na centrální děčínský hřbitov. Synagoga (viz Příloha I) zde byla postavena v letech 1906-07, po roce 1945 fungovala jako archiv. V roce 1930 žilo v Děčíně 496 osob židovského vyznání. Po roce 1989 byla činnost obce obnovena.³⁴

³⁴ FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Sefer, 1992. s. 19-20

Drmoul (u Mariánských Lázní)

První Židé přicházeli do Drmoulu v 17. století, kdy byli vyhnáni z Plané u Mariánských Lázní (pověst praví, že je tamní hraběnka Istí vylákala z obce a pak jim zakázala návrat). U Drmoulu byl koncem 17. stol. postaven lesní židovský hřbitov (viz Příloha II), na kterém lze dodnes nalézt asi 500 náhrobků. V roce 1724 zde žilo asi 84 Židů, kteří měli většinu svých domů v centru obce na návsi. V letech 1800-01 byla postavena synagoga, bohoslužby se zde konaly až do r. 1938. Po válce nebyla činnost židovské náboženské obce obnovena.³⁵

Karlovy Vary

V Karlových Varech žili Židé již před r. 1499, ale od tohoto roku byli králem Vladislavem II. z města vypovězeni a stěhovali se hlavně do Hroznětína. Vrátit se směli až r. 1848, ačkoli mezi lety 1853-55 jim byl pobyt ve městě opět zakázán (byl to poslední zákaz tohoto druhu v českých zemích). V roce 1868 byla zřízena židovská náboženská obec a o rok později žilo v Karlových Varech asi 100 židovských rodin. Mezi lety 1875-77 byla postavena Velká synagoga (viz Příloha III). V letech 1921 a 1923 se v Karlových Varech konal XII., resp. XIII. světový sionistický kongres. V roce 1930 žilo ve městě 2120 Židů. Obec je dodnes činná, pořádá bohoslužby a oslavy svátků jak pro vlastní členy, tak i pro lázeňské hosty.³⁶

Libochovice (okres Litoměřice)

Židé se zde usazovali již v 15. stol., r. 1570 zde žilo 12 rodin a r. 1583 byl postaven místní židovský hřbitov. Synagoga byla postavena ve druhé polovině 18. století. Začátkem 20. stol. začali Židé z Libochovic odcházet, roku 1930 zde žilo již jen 48 osob židovského vyznání, a po 2. sv. válce nebyla židovská obec obnovena.³⁷

³⁵ FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Sefer, 1992. s. 28-29

³⁶ FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Sefer, 1992. s. 83-85

³⁷ HÁJKOVÁ, Ludmila, KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Ústeckého kraje*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Ústecký kraj, 2007. s. 10

Mariánské Lázně

V Mariánských Lázních nesměli Židé bydlet pravděpodobně do 20. let 19. století. Pak se ale židovské obyvatelstvo rozrostlo velmi rychle, roku 1824 byl založen náboženský spolek, roku 1861 pak i obec. Koncem 19. století zde žily na dvě stovky Židů, byla postavena synagoga (viz Příloha IV), později zbořena nacisty, a hřbitov. Roku 1930 žilo v Mariánských Lázních 405 osob židovského vyznání. Po válce byla činnost obce obnovena, ale nepřežila komunistickou diktaturu. A tak zdejší židovskou historii připomíná jen hřbitov, kde se stále pohřbívá.³⁸

Široké Třebčice (u Kadaně)

Zde je židovské osídlení doloženo již před rokem 1618. V roce 1724 zde žilo 12 rodin, do poloviny 19. století to bylo již 54 rodin. Synagoga byla postavena snad v 18. století, nová pak roku 1848. Ve dvacátém století pak Židé odcházeli do průmyslových center, a tak v Širokých Třebčicích žilo roku 1930 pouze 5 osob, rok předtím byla obec připojena ŽNO Podbořany. Do druhé světové války se tu konaly pohřby na hřbitově zřízeném v 15. století.³⁹

Ústí nad Labem

První židovské rodiny přicházely do Ústí nad Labem už v 16. století, ovšem později byli Židé z města vyhnáni. Navrátit se směli až r. 1848, v roce 1863 byla založena židovská náboženská obec. Roku 1880 byla postavena synagoga a koncem 19. stol. žilo v Ústí nad Labem 95 rodin. Roku 1930 už to bylo necelých tisíc osob židovského vyznání. Po válce byla obec obnovena a dodnes funguje. Jen pohřby se odbývají na teplickém hřbitově, ten ústecký z roku 1892 byl nacisty zničen.⁴⁰

³⁸ FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Sefer, 1992. s. 102-103

³⁹ HÁJKOVÁ, Ludmila, KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Ústeckého kraje*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Ústecký kraj, 2007. s. 8-9

⁴⁰ FEDOROVÍČ, Tomáš, KAISER, Vladimír. *Historie židovské komunity v Ústí nad Labem*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Město Ústí nad Labem, 2005. s. 15-26

2.2 Židé v Teplicích

Poddanská města jako Teplice zaručovala Židům lepší právní podmínky a větší prostor pro obchod a řemeslo, a proto se Židé snažili dostat pod ochranu šlechtických majitelů panství a po vypovídání Židů z královských měst po husitských válkách se uchýlovali právě do měst poddanských. Tak tomu bylo pravděpodobně i v případě Teplic, kam se měli přestěhovat Židé z královského města Mostu. Nejstarší zmínka o židovských obyvatelích Teplic pochází z roku 1414, kdy Židé Michel mladší a Michel starší figurují v listině Habarda z Habartic jako věřitelé místní šlechty.⁴¹

Podle smlouvy uzavřené roku 1482 mezi staršími židovské obce a městem, která se týká pronájmu městských zahrad za Krupskou branou na židovský hřbitov, lze usuzovat, že v Teplicích již koncem 15. století existovala početnější náboženská obec. V první polovině 16. století je pak již řada teplických Židů uváděna mezi finančními věřiteli šlechty a ve městě žije početná komunita s vlastní školou, synagogou, radnicí a rituální lázní. Přesné datum postavení teplické synagogy není známo, předpokládá se ale, že to bylo kolem roku 1550.

Postavení židovské komunity bylo dáno řadou instrukcí, vydaných během staletí majiteli teplického panství. Jako první vymezil podmínky pobytu Židů ve městě Radslav Vchynský v roce 1606. Podle jím vydané instrukce se žádný Žid nesměl bez povolení vrchnosti ve městě usadit či vystěhovat, prodat nebo koupit dům atd. Teplickým Židům bylo také zakázáno si stěžovat a žalovat u pražského rabína.⁴²

Pobělohorští majitelé panství – Claryové – ve městě Židy neviděli rádi. Židé sice byli zatíženi vysokou daní, na níž si stěžovali až u pražského místodržitelství, přesto však byli trpěni jen s výhradami. Zhruba v tomto období pak můžeme sledovat otevřený antisemitismus ve městě, který vyvrcholil

⁴¹ KOCOURKOVÁ, Květoslava. Z dějin teplické židovské náboženské obce. In KAVAN, Richard, KOCOUREK, Lubomír. *Náboženské dějiny severních Čech : Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 42-43.

⁴² KOCOURKOVÁ, Květoslava. Z dějin teplické židovské náboženské obce. In KAVAN, Richard, KOCOUREK, Lubomír. *Náboženské dějiny severních Čech : Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 43-45.

podáním supliky teplických měšťanů vrchnosti. Stěžovali si v ní, že Židé odnímají městu veškerý obchod, že ve městě vůbec žije mnoho Židů, a to i bez povolení vrchnosti, že mnozí svými domy a dvory přesahují jim určenou židovskou ulici, že mají obchody otevřeny i o nedělích a svátečních dnech atd. Stížnost byla vrchností vyslyšena a byla vydána řada opatření, tvrdě postihujících židovskou obec. Roku 1668 se museli všichni Židé, kteří se přistěhovali bez svolení vrchnosti, vystěhovat a ostatním bylo přikázáno bydlet výhradně v židovském ghettu. Židé nesměli vycházet o neděli a svátcích na ulici, nesměli si držet křesťanské služebnictvo a museli nosit bílé krejzlíky. Židé, kteří museli opustit Teplice, se usadili v okolních obcích. Tak například vznikla židovská komunita v Sobědruhách, kde brzy vznikla samostatná židovská náboženská obec, byl zřízen hřbitov a někdy mezi lety 1750 – 1780 zde byla postavena synagoga.⁴³

Přesto čítala teplická obec koncem 17. stol. 34 usedlých Židů, 33 žen a 77 dětí, jejichž nejčastějším zdrojem obživy byl obchod s kořením, rybami, drůbeží, ovocem a zeleninou, s mléčnými výrobky, textilem a dobytkem. Židé také půjčovali peníze na úrok a podíleli se i na lázeňském podnikání. Roku 1724 žilo v Teplicích už na 60 židovských rodin čítajících asi 320 osob.⁴⁴

Při velkém požáru Teplic 1. června 1793 shořela vedle 166 měšťanských domů také celá židovská čtvrť. Byla však rychle obnovena, znovu byla postavena radnice a tři rituální lázně pro ženy, muže a cizí Židy. Obnoveny ale nebyly hradby oddělující ghetto od města a znovu postavená židovská čtvrť se tak stala součástí města spadající pod správu teplického magistrátu. Od vydání systemálního patentu byla obec považována spíše za náboženskou korporaci vyřizující záležitosti péče o synagogu, hřbitov, školy, chudé apod. Od r. 1797 měl mít rabín odpovídající filosofické vzdělání, čehož dosáhli teplotičtí Židé až v roce 1832, kdy byl na krátkou dobu teplickým rabínem Dr. Zacharias Frankel, pozdější vrchní rabín v Drážďanech. Rok 1848 přinesl Židům, jako všem ostatním,

⁴³ ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? : Národní identita Židů v Čechách 1918 - 1938. 1. vyd. Praha : Paseka, 2005. s. 190-194

⁴⁴ KOCOURKOVÁ, Květoslava. Z dějin teplické židovské náboženské obce. In KAVAN, Richard, KOCOUREK, Lubomír. *Náboženské dějiny severních Čech : Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 45-46.

propuštění z poddanství. Díky tomu se stali členy teplické městské obce se stejnými právy a povinnostmi. V Teplicích tak byla značně posílena německá část obce, neboť Židé se již od josefínského zákona z r. 1787 hlásili k německému jazyku.⁴⁵

Díky zrovnoprávnění se Židé mohli angažovat na poli podnikání, mnozí využili volnosti pohybu a stěhovali se do průmyslových a obchodních center. Tak se do Teplic během druhé pol. 19. stol. přistěhovala řada židovských rodin. V roce 1850 žilo v Teplicích 500 Židů, v roce 1880 již 1718 a roku 1890 se ze 17 500 obyvatel hlásilo k židovskému vyznání 1865 osob. Členy teplické židovské obce byli i významní továrníci Rindskopf, Rothschild či Kohn, dále obchodníci, zlatníci, majitelé domů a pozemků, advokáti, lékaři. Po Praze a Plzni se tak v Teplicích zformovala třetí nejsilnější židovská obec v Čechách. Rychle rostoucí obci brzy nestačila stará synagoga v tehdejší Karlgasse v bývalé židovské čtvrti, a tak bylo rozhodnuto vystavět novou na Židovském vrchu. Nová synagoga (viz Příloha V), postavená nákladem 100 000 zlatých, se stala dominantou města a od r. 1882 se zde konaly bohoslužby.⁴⁶

Během první světové války musel teplický okres přijmout téměř 10 000 židovských uprchlíků, především z Haliče (jihovýchod dnešního Polska). Když totiž ruská armáda dobyla v srpnu 1914 Bukovinu (území je dnes rozděleno mezi Ukrajinu a Rumunsko) a Halič, kde velkou část obyvatelstva tvořili Židé, nastal obrovský exodus tamního civilního obyvatelstva. Carští vojáci, především pak kozáci, si počínali vůči Židům i Polákům dost bezohledně. Uprchlíci přinášeli svědectví o loupení, vraždění, vypalování domů i znásilňování žen. Obvykle jim tak byl útek do vnitrozemí monarchie nařízen přímo úřady. Jednalo se většinou o přísně ortodoxní Židy, kteří po příjezdu do Chebu nesplynuli se zdejším prostředím, většina se již proto vrátila po válce zpět a ti, kteří zůstali, vytvořili

⁴⁵ SPÁLA, Radek. Nová synagoga v Teplicích-Šanově - klenot židovské architektury severozápadních Čech. In KAVAN, Richard, KOCOUREK, Lubomír. *Náboženské dějiny severních Čech : Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 37-38.

⁴⁶ SPÁLA, Radek. Nová synagoga v Teplicích-Šanově - klenot židovské architektury severozápadních Čech. In KAVAN, Richard, KOCOUREK, Lubomír. *Náboženské dějiny severních Čech : Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 39-41.

vlastní komunitu, odmítající liberální životní styl zdejších Židů. Od roku 1925 konali vlastní bohoslužby ve staré synagoze.⁴⁷

Během 1. čsl. republiky působila v Teplicích řada židovských spolků, ať už humanitárních, sportovních nebo například ženských. Židé byli i členy městské rady, díky svému silnému ekonomickému postavení měli vliv v podnikatelské, obchodní a finanční sféře. V roce 1932 čítala teplická židovská obec na 5000 osob a její obvod tvořily kromě Teplic obce Bořislav, Rtyň nad Bílinou, Kladruby, Újezdeček, Žalany, Řetenice, Hudcov, Bystřany, Duchcov, Ledvice, Libkovice, Lahošť, Mariánské Radčice, Jeníkov, Oldřichov a Zabrašany.⁴⁸

Události v nacistickém Německu a hrozba obsazení pohraničí vedly již na podzim roku 1938 k odchodu řady teplických židovských rodin. Jen do října 1938 odešlo na 200 rodin a do konce roku opustilo celý okres na 7000 Židů. Ještě v září 1940 žilo v Teplicích 197 Židů a 48 položidů (dle tzv. norimberských zákonů), kteří byli přestěhováni do malých bytů ve zvlášť určených židovských domech. Postupně však i oni odešli s transporty do Terezína. Starý židovský hřbitov ze 17. století byl vypálen, stejně jako roku 1939 i nová synagoga.⁴⁹

Po válce byla činnost židovské náboženské obce obnovena, ustavující schůze se konala 5. 9. 1945 v kavárně Monopol. Bohoslužby se konaly v modlitebně v Lípové ulici č. p. 25, kde byla také kancelář Židovské obce. Možnosti vystěhovat se do Palestiny využila většina obce a tak z 1300 členů v roce 1948 jich zde o rok později žilo 420. V roce 1950 měla obec zahrnující okresy Teplice a Duchcov na 500 členů a bohoslužby se stále odbyvaly v Lípové ulici. Po zrušení židovských hřbitovů v Děčíně a Ústí nad Labem zde byl jediný židovský hřbitov v kraji a také jediná rituální lázeň.⁵⁰

⁴⁷ ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? : Národní identita Židů v Čechách 1918 - 1938. 1. vyd. Praha : Paseka, 2005. s. 195-196

⁴⁸ KOCOURKOVÁ, Květoslava. Z dějin teplické židovské náboženské obce. In KAVAN, Richard, KOCOUREK, Lubomír. *Náboženské dějiny severních Čech : Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 45.

⁴⁹ SPÁLA, Radek. Nová synagoga v Teplicích-Šanově - klenot židovské architektury severozápadních Čech. In KAVAN, Richard, KOCOUREK, Lubomír. *Náboženské dějiny severních Čech : Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 41-42.

⁵⁰ FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Sefer, 1992. s. 146-151

V současnosti má židovská obec v Teplicích na 120 členů a kdysi početnou židovskou komunitu připomíná jen památník postavený na místě nacisty zničené nové synagogy a židovský hřbitov.

2.3 Židé v Chebu

Ve městě Chebu, důležitém obchodním středisku na hranicích Českého království Svaté říše římské, se Židé usazovali velice brzy. Předpokládá se, že zde žili už ve druhé polovině 13. století, kdy měla být při požáru v roce 1270 zničena synagoga. Poprvé jsou Židé zmíněni v listině z roku 1314, kdy se Heinrich Steinkeller, bydlící v sousedství dominikánského kláštera, zavazuje, že se tam nesmí usadit žádný Žid. Další zpráva pak pochází z roku 1322, kdy byl Cheb připojen k Českému království. 23. října vydal Jan Lucemburský listinu potvrzující Chebu jeho privilegia, kde zároveň zmiňuje Židy jako jemu poddané a osvobozené od cel na územích jemu patřících. Židé tvořili v první polovině 14. stol. zhruba čtvrtinu obyvatelstva v Chebu, měli zde svůj hřbitov, radnici i špitál. Synagoga byla postavena mezi léty 1364-1375.⁵¹

Těžkou zkouškou byl pro Židy v Chebu pogrom roku 1350. 25. března, na Zelený čtvrtek, kázal ve františkánském klášteře jeden z bratří tak působivě, že jeden žoldněř sebral z oltáře krucifix a vyzval přítomné, aby pomstili smrt Ježíše Krista. Pod jeho velením se pak narychlo ozbrojená lůza vydala do ghetta pod záminkou pomsty, především ji ale lákal židovský majetek. Obrovskému krveprolití padla za oběť většina chebského židovského obyvatelstva. Císař Karel IV., který viděl v tomto útoku poškození vlastních finančních zájmů, přijel osobně do Chebu, aby vedl vyšetřování. Nakonec bylo vše uzavřeno uložením pokuty několika tisíc zlatých, a to přímo městu, které nedokázalo pogromu zabránit. Několik málo Židů, kteří se při pronásledování uchýlili do Kynšperka nad Ohří, se brzy po pogromu vrátili zpět a byl jim i navrácen jejich majetek. K dalším útokům

⁵¹ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských Židů : Chebští Židé od 2. poloviny 19. století do současnosti*. 2. vyd. Cheb : Krajské muzeum Cheb ve spolupráci se Státním okresním archivem v Chebu, 2004. s. 16-20

však docházelo i nadále, neboť už král Václav IV. bere Židy v listině z roku 1391 znovu pod svou ochranu.⁵²

Během husitských válek se Židé neúčastnili obrany města, a proto chebští měšťané výslovně žádali krále Zikmunda Lucemburského o jejich vyhoštění. Ten žádosti vyhověl v říjnu 1430, ovšem už roku 1434 žádají Chebští o povolení přijmout omezený počet Židů, kteří by se věnovali jen finančnictví, neboť židovská nepřítomnost ve městě, především jejich chybějící finanční angažmá, přinesla Chebu problémy. V roce 1457 žily v Chebu tři rodiny s povolením pobytu na šest let.⁵³

Ačkoli Židé nevlastnili ve 2. polovině 15. století synagogu ani hřbitov, museli platit 200 zlatých za ochranu. Když se zdráhali zaplatit, byli roku 1502 opět vypovězeni z Chebu. Navrátit se mohli až v polovině 17. století, ovšem pro různé střety mezi chebskými obchodníky a pro vysoké daně Židé Cheb střídavě opouštěli a zase se vraceli. Dekret z 5. prosince 1679 stanovuje, aby Židé pod pokutou 100 zlatých zaplatili všechny své dluhy a město opustili. Oficiálně tedy Židé v Chebu pobývat nesměli, ale byly udělovány výjimky – roku 1740 umírá v Chebu Žid Elias Mayer, roku 1794 byl zproštěn židovské daně Abraham Oppenheim, jehož potomci i nadále zůstávali v Chebu.⁵⁴

Jako první Žid, který se v Chebu oficiálně směl opět usadit je v roce 1853 uváděn Ariel Löwy z Kynžvartu, který se zabýval finančnictvím a koupil ve městě 2 domy. Jeho příkladu následovali další, mezi nimi i Naphtali Zuckermann, kterého lze považovat za zakladatele novodobé Židovské náboženské obce v Chebu. V Zuckermannově domě v Schulgasse č. 45 se vytvořilo středisko židovského náboženského i kulturního života, probíhala zde výuka náboženství i bohoslužby. 1. září 1862 vznikl Židovský náboženský spolek, jehož předsedou se stal právě Naphtali Zuckermann. Nárůst židovského obyvatelstva v Chebu pak

⁵² CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských Židů : Chebští Židé od 2. poloviny 19. století do současnosti*. 2. vyd. Cheb : Krajské muzeum Cheb ve spolupráci se Státním okresním archivem v Chebu, 2004. s. 132-135

⁵³ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských Židů : Chebští Židé od 2. poloviny 19. století do současnosti*. 2. vyd. Cheb : Krajské muzeum Cheb ve spolupráci se Státním okresním archivem v Chebu, 2004. s. 24-34

⁵⁴ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských Židů : Chebští Židé od 2. poloviny 19. století do současnosti*. 2. vyd. Cheb : Krajské muzeum Cheb ve spolupráci se Státním okresním archivem v Chebu, 2004. s. 56-61

vedl k založení Židovské náboženské obce, a to 1. září 1872. Členové náboženské obce museli řádně platit pravidelné příspěvky. Nemohl-li si to některý ze židovských obyvatel Chebska dovolit, měl sice nárok na rituální obřady, či pohřby, ovšem za vyšší cenu než řádní členové obce. Proto měla chebská Židovská náboženská obec roku 1873 93 členů, ačkoli na Chebsku žilo na 200 Židů. Roku 1874 převzala obec do užívání židovský hřbitov a roku 1893 byla vystavěna nová synagoga v novorománském stylu. Vzniklo také mnoho spolků (ženský, sionistický, pěvecký aj.) a obec se též zapojila do života města – přispěla například na zřízení pomníku císaře Josefa II.⁵⁵

5. července 1914 uspořádali chebští Židé smuteční bohoslužbu za zemřelého následníka trůnu a jeho manželku, poté řada mladých mužů odjela bojovat na frontu. Na ty, kteří zůstali doma, čekal úkol vypořádat se s náporem haličských uprchlíků, kteří z území dobytých carskou armádou utíkali před krutostí ruských vojáků. V neděli 15. listopadu 1914 přijel na chebské nádraží první transport s asi 335 židovskými utečenci. Celkem pak prošlo samotným Chebem během celé války na dva tisíce židovských uprchlíků.⁵⁶

Po válce se Chebsko odmítlo stát součástí Československé republiky a začalo připravovat vlastní samostatnost. Chebští Židé se proti tomuto jednání postavili, už jen ze strachu z přílišného nacionalismu a antisemitismu. Po uklidnění situace se Židé opět naplno vrhli do politického i kulturního života, přizpůsobili i své bohoslužby (konaly se slavnostní bohoslužby v den narození Tomáše G. Masaryka, později E. Beneše). V Chebu pak působili Židé hlavně jako obchodníci, právníci, lékaři aj. Předsedou Židovské náboženské obce zůstal až do jejího zániku v roce 1938 Eduard Löwy.⁵⁷

Nástup Hitlera k moci v Německu a založení Sudetoněmecké strany (Sudetendeutsche Partei) v roce 1933, která měla jedno ze svých center v Chebu,

⁵⁵ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských Židů : Chebští Židé od 2. poloviny 19. století do současnosti*. 2. vyd. Cheb : Krajské muzeum Cheb ve spolupráci se Státním okresním archivem v Chebu, 2004. s. 68-89

⁵⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? : Národní identita Židů v Čechách 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Paseka, 2005. s. 55-57

⁵⁷ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských Židů : Chebští Židé od 2. poloviny 19. století do současnosti*. 2. vyd. Cheb : Krajské muzeum Cheb ve spolupráci se Státním okresním archivem v Chebu, 2004. s. 62-71

předznamenávaly těžké časy pro Židy, i celou židovskou obec. V letech 1937-38 někteří z nich emigrovali ze strachu před stupňujícím se nátlakem do Palestiny, Spojených států, Holandska, někteří i do Jižní Ameriky. Po roce 1939 se pak většina chebských Židů stěhovala do vnitrozemí, především do Prahy a Plzně. Nikdo z nich však neunikl před deportacemi do Terezína a vyhlazovacích táborů v Polsku. Přesný počet chebských Židů, kteří zahynuli během druhé světové války se zjistit nedá, víme ovšem, že po konci války se jich domů vrátila jen hrstka – např. Kurt Salus, desátník zahraniční západní armády, akademický malíř Fritz Lederer aj. Ačkoli tedy byla 1. února 1946 opět činnost Židovské náboženské obce Cheb obnovena, většina jejích členů byli přistěhovalci z Podkarpatské Rusi. Podle smlouvy z 29. června 1945 totiž ČSR „darovala“ Podkarpatskou Rus Sovětskému svazu. Osoby české a slovenské národnosti žijící na tomto území, dále pak osoby ruské a ukrajinské národnosti, kteří za války bojovali v československých armádních jednotkách, a negermanizovaní židé se směli usadit v Československu. Ti se pak obvykle stěhovali do pohraničí uvolněného po odsunu německého obyvatelstva.⁵⁸ Do roku 1947 žilo v Chebu na 200 Židů, kteří se patrně scházeli v malé modlitebně na hlavním náměstí, synagoga byla totiž během války zničena a přestavěna na požární nádrž, hřbitov byl Němci používán jako zahradnictví, po válce pak obehnan provizorním tyčkovým plotem a do roku 1949 se tu konaly jen tři pohřby.⁵⁹

Po komunistickém uchopení moci se snažila většina Židů vystěhovat do Státu Izrael. Roku 1962 formálně zaniká Židovská náboženská obec a její majetek přešel pod ŽNO Plzeň. V roce 1969 byl pak na místě bývalého židovského hřbitova postaven pomník. Na místě synagogy nyní stojí panelové domy. V posledních letech se v Chebu konalo několik akcí připomínajících bohatou židovskou minulost města, ať už to byly přednášky o bývalé obci, o opeře Brundibár, nebo kurzy jazyka jidiš.

⁵⁸ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských Židů : Chebští Židé od 2. poloviny 19. století do současnosti*. 2. vyd. Cheb : Krajské muzeum Cheb ve spolupráci se Státním okresním archivem v Chebu, 2004. s. 125-138

⁵⁹ *Židé v Sudetech*. 1. vyd. Praha : Česká křesťanská akademie, 2000. s. 237-241

3 ŽIDÉ V KADANI

V královském městě Kadani je židovská komunita doložena již ve 14. století, ale dobu jejího největšího rozkvětu představuje přelom 15. a 16. století, kdy byl zástavním pánem Kadaně Jan Hasištejnský z Lobkowitz (†1517). Tehdy se dolní část Vodní ulice (dnes Čechova) nazývala ulicí Židovskou, neboť právě zde, u Vodní brány, patřila řada domů židovskému obyvatelstvu. Kadaňští Židé nežili v uzavřeném ghettu, nýbrž byli plnoprávními měšťany.⁶⁰ Avšak roku 1519 se město vyplatilo z někdejší lobkowiczké zástavy a stalo se opět svobodným městem královským se všemi náležitými právy. Hned roku 1520 se Kadaňští postarali o vystěhování Židů z Kadaně a židovská komunita zde načas zanikla. Během 16. století se však situace v Kadani proměňuje, Češi, Němci a Židé žijí v Kadani opět pospolu. Na počátku 17. století a zejména v době pobělohorské narůstá ovšem v Českém království náboženská intolerance a agresivita vůči každé odlišnosti a jedním z jejich vyústění je též roku 1650 vyhnání židovského obyvatelstva z Kadaně „na věčné časy“.⁶¹

Poslední kapkou a záminkou k vyhnání Židů z Kadaně se staly hrůzné události, jejichž příběh je v zachovaných pramenech líčen velmi jednostranně. 11. března roku 1650 si ve Vodní ulici hráli dva hoši, první z nich, křesťanský chlapec Matthias Düllig učil při hře svého židovského kamaráda Otčenáš. Obchodník Noah, Žid z Moravského Velichova, který šel náhodou ulicí, toto zaslechl, rozlítit se a malého Matthiase ubodal nožem. Velice brzy byl dopaden, vsazen do vězení a mučen. Svou vinu nepopíral, dokonce se jí měl chlubit. Žid Noah byl tak odsouzen k trestu smrti, což potvrdil i pražský apelační soud. Rozsudek byl poté veřejně oznámen v Kadani, vrahovi měla být utřata pravá ruka, prsy trhány rozžhavenými kleštěmi, jazyk vyříznut. Nakonec měl být lámán v kole. Noah prý při popravě vyznal Ježíše Krista a dožadoval se křtu, jež mu

⁶⁰ více o vztahu Jana Hasištejnského z Lobkowitz k Židům v HLAVÁČEK, Petr. Jan Hasištejnský z Lobkowitz (†1517) aneb přemýšlení o františkánských komponentech lobkowiczké spirituality.. In BENEŠ, Petr R. *Historia Franciscana II*. 1. vyd. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2005. s. 34-65.

⁶¹ HOFMANN, Josef. Zeitschrift für Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei 2 : Heft 1., 1931/32. Geschichte der Juden in Kaaden I. s. 31-41

přímo na popravišti udělil kadaňský děkan. V den poprav, 21. března 1650, pak vypověděl císař Ferdinand III. všechny Židy navěky z města Kadaně.⁶²

Podobné události jsou zaznamenány v celé Evropě i jinde v Čechách. Ačkoliv se po roce 1848 v celé rakouské monarchii rozšiřují občanská práva, Kadaňští se hrdě hlásí k tomu, že v jejich městě nejsou žádní Židé a usilují o zachování tohoto stavu. Kadaňští měšťané jsou ochotni spolčovat se s nejnižšími vrstvami, aby třeba i násilím zabránili pokusům židovských obchodníků usadit se v Kadani.

Na dlouhá léta se stal předmětem boje proti Židům spor o pronájem mýtního domku u řeky Ohře, kde chtěly státní úřady usadit židovského správce. Všichni židovští nájemci se setkávali se značnými problémy – byli vysmíváni a uráženi, jejich dům býval pravidelně potřísněn výkaly a krví, každý den byla vymláčena okna. Ačkoliv se četnictvo snažilo zasahovat a antisemitští výtržníci bývali okresním soudem trestáni, akce lůzy proti případným židovským nájemcům mýta na Ohři nepolevovaly. Když se výtržníci s předstihem dozvěděli o plánovaném příjezdu nájemce či jiného židovského obchodníka, ozbrojeni tyčemi a holemi obsadili most a čekali na svou oběť. Tu pak ohrožovali s výkřiky „Do Ohře s ním!“, takže většina svou cestu do Kadaně raději vzdala. Kadaňská radnice byla bezmocná, neboť tyto antisemité byli podporováni mnohými zdejšími obchodníky a cechy řemeslníků, kteří takto likvidovali potenciální hospodářskou konkurenci. Jeden nejmenovaný židovský odvážlivec se v Kadani v mýtním domku přece jen usadil a málem svou „troufalost“ zaplatil životem. Na jaře 1861 přepadla vyburcovaná mládež v noci jeho dům, vyvlekla jej ven, svázala na rukou i nohou a chtěla jej hodit do řeky. V poslední chvíli jim v tom zabránilo několik rozvážných lidí ze Špitálského předměstí. Mladí zločinci, podle všeho studenti, byli 16. dubna 1861 odsouzeni vrchním zemským soudem v Praze k pětítýdennímu vězení. Za největší nepřátele Židů platil kadaňský ševcovský cech, „strážce“ starosvětských pořádků ve městě. O jedné neděli roku 1861 se v tehdy

⁶² HLAVÁČEK, Petr. Mučedník z Kadaně. *Památky, příroda život : vlastivědný čtvrtletník Chomutovska*. 1999, roč. 31, č. 3, s. 94-95.

proslulém hostinci „U Zlatého jelena“ konalo bouřlivé shromáždění všech mistrů, tovaryšů a učňů tohoto sdružení, které skončilo trestnou výpravou alkoholem posilněných řemeslníků na mýtní domek. Policie naštěstí reagovala urychleně, a tak k žádné tragédii nedošlo. Kdaň si však v celých severozápadních Čechách stále více upevňovala pověst antisemitského města.⁶³

Za zakladatele novodobé židovské komunity v Kadani můžeme právem považovat obchodníka Aloise Schneidera z nedalekých Širokých Třebčic. Roku 1870 se tehdy padesátiletý Schneider přistěhoval do Kadaně i se svou početnou rodinou, přičemž si počínal velmi odvážně a antisemitským útokům nehodlal ustupovat. Na veřejnosti byl běžně urážen, okna měl často vymlácená a v noci se nesměl odvážit vyjít ze svého domu na ulici. Zároveň byl ale podporován většinou úřadů a rozumnými kadaňskými občany, které si získal svou slušností a sousedskou ochotou. Nakonec si 10. dubna 1871 zakoupil na tzv. Novém Městě před Svatou branou za 10.500 zlatých hospodářský dvůr č. p. 423, v němž provozoval obchod obilím. Dne 28. července 1879 obdržel Alois Schneider od městského úřadu tzv. domovské právo a 25. srpna obdržel na radnici po slavnostním slibu diplom o udělení měšťanství. Kadaňané tak měli po několika staletích opět plnoprávného spoluobčana židovského vyznání. Schneiderova příkladu následovaly záhy další židovské rodiny a v Kadani začala vznikat židovská komunita, spravovaná žateckým rabínem. Obzvláště aktivní byl židovský kupec Ferdinand Lederer, jenž byl iniciátorem žádosti českému místodržitelství v Praze o zřízení náboženského spolku, odeslané v červnu 1884. Již 17. července téhož roku si kadaňští Židé zvolili svůj první spolkový výbor. Jeho prvním představeným se podle očekávání stal právě Ferdinand Lederer, zástupcem byl zvolen Salomon Samuel, pokladníkem Nathan Feldstein a členy výboru Eduard Ullmann a Moritz Baum. Veit Böhm byl určen za kantora, staral se tedy o bohoslužby a zároveň byl učitelem náboženství pro kadaňské židovské děti. Jako modlitebna byla pronajata místnost v domě č. p. 107 ve Sladké (dnešní Sládkově) ulici, o tzv. vysokých svátcích se slavila bohoslužba v sále blízkého

⁶³ HOFMANN, Josef. Zeitschrift für Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei 2 : Heft 1., 1931/32. Geschichte der Juden in Kaaden I. s. 110-117

hostince „U Zlatého jelena“, který byl nyní paradoxně důležitým centrem spolkového života v Kadani. Teprve v květnu 1887 se židovské komunitě podařilo získat starou baštu městského opevnění v ulici Na Příkopě (č. p. 187, dnes ul. Sokolovská), která pak sloužila jako malá modlitebna a byt učitele náboženství. Kadaňské křesťanské obyvatelstvo tento objekt hovorově označovalo jako „Židovský templ“. Modlitebna, proměněná již roku 1888 v řádnou synagogu, měla jen omezený počet míst k sezení, a tak rozrůstající se židovské obyvatelstvo bylo nuceno mezi sebou losovat o to, kdo se může zúčastnit bohoslužeb. Vybavení synagogy pocházelo ze Žďáru na Doupovsku, kde židovská obec stála takřka před zánikem, neboť její členové se stěhovali do větších měst, včetně Kadaně. Nový židovský hřbitov byl v Kadani slavnostně vysvěcen již 29. srpna 1884 za účasti posledního žďárského rabína Dr. Bärwalda a nalézal se po pravé straně Hřbitovní ulice. Slavnosti se zúčastnili zástupci židovských obcí z okolí, představitelé městských i státních úřadů, místních spolků i velké množství zvědavců.⁶⁴

Dne 28. března 1885 byl na mimořádném shromáždění kadaňské židovské obce schválen hřbitovní řád, sestavený Ferdinandem Ledererem, a zároveň byl zřízen tzv. hřbitovní fond, z něhož měl být provoz pohřebiště financován. Jenže už v roce 1907 nebylo na tomto hřbitově žádné místo k pohřbívání. Město tehdy bezplatně převedlo na židovskou obec sousední pozemek o rozloze 64 m², aby byl hřbitov rozšířen, jenže majitelé vedlejších pozemků se postavili proti. A tak městský úřad přišel s jiným řešením: v jihovýchodním rohu centrálního kadaňského hřbitova bylo roku 1926 zřízeno tzv. židovské oddělení. Představený Izraelitského náboženského spolku, kupec Ferdinand Lederer, složil 11. října 1885 svou funkci, přičemž mu členové spolku vzdali zasloužený hold za všechno, co pro židovskou komunitu v Kadani vykonal. V letech 1885-1887 byl představeným obchodník Salomon Samuel, poté funkci až do roku 1893 zastával zemědělský podnikatel Eduard Ullmann. S velkou úctou byly zorganizovány pohřební obřady za Aloise Schneidera, zesnulého ve věku sedmdesáti let dne 3. ledna 1889, který

⁶⁴ HOFMANN, Josef. Zeitschrift für Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei 2 : Heft 1., 1931/32. Geschichte der Juden in Kaaden I. s. 190-202

se díky své odvaze a trpělivosti stal skutečným obnovitelem židovské komunity v Kadani. Se svou ženou Julií (†1891) vychovali celkem osm dětí, pět dcer a tři syny: Dr. Philipp Schneider se stal úspěšným advokátem v Českých Budějovicích, Dr. Leopold Schneider byl praktickým lékařem v Ústí nad Labem a Dawid Schneider se stal v Kadani velkoobchodníkem obilím a dalšími zemědělskými produkty. Od roku 1885 byl v Kadani učitelem židovského náboženství Jakob Hartmann, jenž zároveň vykonával službu košer-řezníka. S výukou mu vypomáhal stařícký rabín Josef Weis z Údlic, který působil též na kadaňském gymnáziu, kde studovalo množství židovských chlapců z Kadaňska. Jakob Hartmann zemřel náhle 22. července 1890 na infarkt a jeho pohřeb o několik dní později se stal demonstrací nové atmosféry tolerance v Kadani: pohřbu, vedeného rabínem Josefem Weisem, se kromě zástupců všech úřadů a škol a velkého množství lidu z města i okolí zúčastnilo i kadaňské katolické duchovenstvo. V letech 1890-1891 působil v Kadani jako rabín Josef Abeles, po něm nastoupil rabín Markus Schulhof. Za něj se kadaňská židovská komunita stala plně respektovanou součástí městské společnosti, většinou německo-katolické, vedle dalších menšin, totiž české a německo-evangelické. Přesto ještě v roce 1895 časopis „Im deutschen Reich“, vydávaný „Centrálním spolkem německých státních občanů židovské víry“, zaznamenal v Kadani několik nechutných antisemitských excesů.

Nová židovská synagoga v orientálním stylu (viz Příloha VI) byla roku 1890 vystavěna v dnešní Školní ulici za hasičskou zbrojnicí – na jejím místě dnes stojí garáž. A právě v tomto roce se z náboženského spolku formálně stala náboženská obec, tj. Židovská obec Kadaň, která zahrnovala soudní okresy Kadaň, Přísečnice, Vejprty a částečně i Doupov, tedy takřka celé Kadaňsko. První velké slavnostní shromáždění židovské obce se konalo 4. srpna 1893 v hotelu „Austria“ na hlavním kadaňském náměstí.

Předsedou obce se stal Dawid Schneider, ve funkci rabína a učitele náboženství byl potvrzen Markus Schulhof. Obec záhy sdružovala kolem 50 rodin, v nichž žilo zhruba 200 lidí židovského vyznání. Většinou se jednalo o liberálně smýšlející, vzdělané a obchodně zdatné lidi, kteří se národností

považovali za Němce, ovšem náboženstvím a kulturním zakotvením chtěli zůstat věrni židovským tradicím. Situace se poněkud změnila během 1. světové války a po vzniku Československa: tehdy do Kadaně přichází řada ortodoxních Židů z Haliče a náboženské poměry v obci se proměňují. Velkou zásluhu na integraci východních Židů – řada z nich byla tzv. bez státní příslušnosti – měl kadaňský rabín Dr. Josef Sagher. V kadaňském okresním archivu je uchováváno několik fotografií, zachycujících haličské Židy v kaftanech. Osudovým zlomem pro židovskou komunitu je rok 1938. V říjnu 1938 z Kadaně uprchlo před nacismem takřka 1000 lidí – Čechů, Židů a německých antinacistů. Dne 9. listopadu 1938, během tzv. Křišťálové noci, byla vypálena kadaňská židovská synagoga, oba zdejší židovské hřbitovy byly zdemolovány. Při pogromech byli zabiti dva členové Židovské obce Kadaň.⁶⁵

Ze zhruba dvou set Židů z Kadaňska, ať už byli z Kadaně, Klášterce, Vejprt či Radonic, se zachránila jen hrstka. Literát Walter Serner, rodák z Karlových Varů a kadaňský maturant, jenž dokonce formálně konvertoval ke katolictví, se v září 1938 – jak symbolické – usazuje v Praze, aby za několik let zmizel v jednom z nacistických koncentračních táborů⁶⁶. Sociolog Hans Zeisel (†1992), který se narodil v Kadani, opouští nadobro Evropu a stává se uznávaným profesorem na univerzitě v americkém Chicagu. Budoucí výtvarnice Margo Paran, rodačka z Kadaně, odchází se svými rodiči roku 1949 do Palestiny a stane se jednou z významných kulturních osobností později založeného Státu Izrael. Po válce existuje Židovská obec Kadaň pouze formálně, většina židovských rodin, která se v našem městě tehdy usadila, odešla v reakci na antisemitismus komunistického režimu pryč z Československa. Dne 9. května 2005 byl u příležitosti 60. výročí konce 2. světové války odhalen na někdejší židovském oddělení centrálního hřbitova v Kadani památník, připomínající oběti holocaustu z Kadaňska.

⁶⁵ HOFMANN, Josef. Zeitschrift für Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei 2 : Heft 1., 1931/32. Geschichte der Juden in Kaaden I. s. 302-312

⁶⁶ více o Walteru Sernerovi v HLAVÁČEK, Petr. Die vergessene Karlsbader Ausstellung von Oskar Kokoschka des Jahres 1911.. *Umění*. 2007, roč. 55, č. 5, s. 329-336.

ZÁVĚR

Pokud někdo mapuje historii severozápadních Čech, určitě nemůže opomenout historii zdejší židovské komunity. Už třeba jen z toho důvodu, že v této oblasti je aktivních pět židovských obcí, tedy polovina ze všech obcí v České republice. Osudy zde žijících Židů nebyly rozhodně klidné. Období rozvoje střídaly doby nenávisti ze strany ostatních obyvatel. Antisemitismus (resp. antijudaismus) živený odlišným způsobem života i úspěchy židovských obchodníků, se tu objevoval od středověku po 20. století. Až od 2. poloviny 19. století přichází uklidnění vztahů a asimilace Židů do společnosti. V této době jsou většinou stavěny synagogy, hřbitovy, jsou zřizovány židovské náboženské obce a židovské osobnosti se začínají prosazovat v různých oblastech společenského života.

S první světovou válkou přicházejí do této oblasti uprchlíci z východu, z Haliče okupované ruskou carskou armádou, mezi nimi i spousta Židů. Židů velmi konzervativních, ortodoxních, kteří mezi zdejší liberálně smýšlející Židy zapadali jen obtížně. To ovšem neznamená, že by stáli na okraji společnosti. Jen vytvořili protipól ke zde žijícím Židům a společnost naopak obohatili.

Lze s nadsázkou říci, že každý, kdo v období 1. čsl. republiky něco znamenal, byl Žid. Například v Teplicích tvořili Židé více než jednu desetinu obyvatelstva. S nastupujícím nacismem v Německu roste i strach Židů a ti se houfně stěhují do Palestiny. Ti, kteří zůstali v Československu, bohužel později zmizeli v pekle nacistických likvidačních táborů. Návratu se dočkal málokdo, ale přesto se hned po válce znovu obnovují židovské obce a Židé se snaží z trosek vybudovat nový existenční prostor. Po roce 1948 se však většina z nich stěhuje do nově vzniklého Státu Izrael, částečně i kvůli nové perzekuci ze strany komunistického režimu.

Zdá se, jakoby severozápadní Čechy opouštěli všichni Židé. Přesto je dnes tato oblast místem s největší hustotou židovských obcí v zemi. Židé jsou tu stále mezi námi. Židovské obce jsou opět činné a v místech, kde Židé žili, vznikají památníky připomínající židovskou minulost měst.

„Ať Hospodin ti žehná a chrání tě, ať Hospodin rozjasní nad tebou svou tvář a je ti milostiv, ať Hospodin obrátí k tobě svou tvář a obdaří tě pokojem.“

Num 6,24-26

Seznam literatury

- CAMUS, Jean-Yves, DERCZANSKY, Annie-Paule. *Svět Židů*. Přel. Černá Lucie. 1. vyd. Brno : KMa, 2008. 66 s. ISBN 978-80-7309-501-7.
- ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? : Národní identita Židů v Čechách 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Paseka, 2005. 360 s. ISBN 80-7185-6959.
- ČERNÝ, Bohumil. *Justiční omyl : Hilsneriáda*. Praha : Magnet-Press, 1990. 125 s. ISBN 80-85110-46-6.
- FEDOROVÍČ, Tomáš, KAISER, Vladimír. *Historie židovské komunity v Ústí nad Labem*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Město Ústí nad Labem, 2005. 146 s. ISBN 80-86646-12-2.
- FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Sefer, 1992. 200 s. ISBN 80-900895-1-8.
- HÁJKOVÁ, Ludmila, KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Ústeckého kraje*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Ústecký kraj, 2007. 12 s.
- HLAVÁČEK, Petr. Mučedník z Kadaně. *Památky, příroda život : vlastivědný čtvrtletník Chomutovska*. 1999, roč. 31, č. 3, s. 94-95.
- HLAVÁČEK, Petr. Jan Hasištejnský z Lobkovicz (†1517) aneb přemýšlení o františkánských komponentech lobkowiczské spirituality.. In BENEŠ, Petr R. *Historia Franciscana II*. 1. vyd. Praha : Karmelitánské nakladatelství, 2005. s. 34-65.
- HLAVÁČEK, Petr. Die vergessene Karlsbader Ausstellung von Oskar Kokoschka des Jahres 1911.. *Umění*. 2007, roč. 55, č. 5, s. 329-336.
- HOFMANN, Josef. *Zeitschrift für Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei 2 : Heft 1.*, 1931/32. Geschichte der Juden in Kaaden I.
- CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských Židů : Chebští Židé od 2. poloviny 19. století do současnosti*. 2. vyd. Cheb : Krajské muzeum Cheb ve spolupráci se Státním okresním archivem v Chebu, 2004. 150 s. ISBN 80-85018-42-X.
- JESENSKÁ, Milena. *Nad naše síly : Češi, Židé a Němci 1937 - 1939*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1997. 261 s. ISBN 80-7198-233-4.

- KOCOURKOVÁ, Květoslava. Z dějin teplické židovské náboženské obce. In KAVAN, Richard, KOCOUREK, Lubomír. *Náboženské dějiny severních Čech : Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 42-47. ISBN 80-7044-219-0.
- PAŘÍK, Arno. *Úvod do historie Židů v Čechách a Moravě*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. 88 s. ISBN 80-902345-0-X.
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. 430 s. ISBN 80-900895-4-2.
- POJAR, Miloš, SOUKUPOVÁ, Blanka, ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*. 1. vyd. Praha : Židovské muzeum v Praze, 2004. 130 s. ISBN 80-85608-94-4.
- PUTÍK, Alexandr, et al. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Židovské muzeum v Praze, 1999. 79 s. ISBN 80-85608-96-0.
- ROHAN, Bedřich. *Ústecký šoulet*. Přel. Hana Tomková. 1. vyd. Ústí nad Labem : Město Ústí nad Labem, 2000. 165 s. ISBN 80-902856-1-9.
- SADEK, Vladimír, FRANKOVÁ, Anita, ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 59 s. ISBN 80-04-25998-7.
- SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách : Německá menšina v českých zemích a Československu 1848 - 1946*. 1. vyd. Praha : Pragma, 2002. 207 s. ISBN 80-7205-901-7.
- SPÁLA, Radek. Nová synagoga v Teplicích-Šanově - klenot židovské architektury severozápadních Čech. In KAVAN, Richard, KOCOUREK, Lubomír. *Náboženské dějiny severních Čech : Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.-11. září 1997*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1999. s. 37-42. ISBN 80-7044-219-0.
- Židé v Sudetech*. 1. vyd. Praha : Česká křesťanská akademie, 2000. 351 s. ISBN 80-85795-35-3.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I – synagoga v Děčíně

Příloha II – lesní židovský hřbitov v Drmoulu

Příloha III – synagoga v Karlových Varech na historické fotografii

Příloha IV – synagoga v Mariánských Lázních na historické fotografii

Příloha V – synagoga v Teplicích na historické pohlednici

Příloha VI – synagoga v Kadani na historické pohlednici

PŘÍLOHY

Příloha I – synagoga v Děčíně

Příloha II - lesní židovský hřbitov v Drmoulu

Příloha III - synagoga v Karlových Varech na historické fotografii

Příloha IV - Synagoga v Mariánských Lázních na historické fotografii

Příloha V – synagoga v Teplicích na historické pohlednici

Příloha VII - synagoga v Kadani na historické fotografii

ABSTRAKT

NEBESKÝ, J. *Z dějin židovské komunity v severozápadních Čechách*. České Budějovice 2008. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce P. Hlaváček.

Klíčová slova: Židé, severozápadní Čechy, židovská komunita, náboženský spolek, židovská náboženská obec, antisemitismus

Práce se zabývá židovským osídlením severozápadních Čech. Nejprve je představena stručná historie Židů v Čechách a na Moravě. Větší prostor než ostatním tématům je tu věnován tématu antisemitismu. Poté se podává výklad o dvou významných židovských centrech: Teplice, jakožto místo, kde byla činnost židovské náboženské obce obnovena i po druhé světové válce, resp. komunistické diktatuře a Cheb, kde již činnost obce obnovena nebyla. Zároveň jsou představeny některé obce, kde Židé tvořili důležitou část obyvatelstva. Poslední část se pak věnuje historii židovské komunity v Kadani.

ABSTRACT

From the History of Jewish Community in the north-west Bohemia

Key words: Jewry, north-west Bohemia, Jewish community, Jewish society, Jewish congregation, anti-semitism

This work is about Jewish settlement of north-west Bohemia. At first the compendious history of jews in Bohemia and Moravia is introduced. I pay slightly more attention to the topic of anti-semitism than the other topics. After that I focus on two important Jewish centres: Teplice as a town where the activity of the Jewish congregation was restored after the World War II and Cheb where the activity of Jewish congregation was not restored. Next I continue with the representation of chosen towns where Jews were the important part of their population. The last part of this work is followed the history of Jewish community in Kadaň.